

ГЛОССАРИЙ

А

Автортану сараптамасы- мәтін авторын анықтау бойынша құжаттардың (қолжазба, машинамен басылған, полиграфиялық) криминалистикалық сараптамасының түрі. Сәйкестендіру (құжаттың авторы белгілі бір тұлға болып табыла ма) және диагностикалық (жынысы, жасы, білім деңгейі, Ана тілі, аурулардың болуы және т.б.) міндеттерді шешеді.

Автотехникалық сараптама – жол-көлік оқиғаларының механизмі мен жағдайларын, көлік құралдарының, олардың тораптары мен бөлшектерінің техникалық жай-күйін, сондай-ақ жүргізушінің және жол қозғалысына басқа да қатысушылардың іс-әрекеттерін зерттейтін техникалық сараптама түрі.

Адгезия (лат. adhaesio-жабысу) - әр түрлі заттардың беттерін тіркеу. Дактилоскопиялық пленкаларды әзірлеу және таңдау кезінде ескеріледі.

Айденити-кит (identi Kit) - адамның сыртқы элементтері (бет) бейнеленген мөлдір пленкаларды бір-біріне салу арқылы синтетикалық портреттерді дайындауға арналған сәйкестендіру жиынтығы.

Алиби (лат. alibi-басқа жерде) - қылмыстық процесте айыпталушының (сезіктінің) қылмыс жасалған сәтте қылмыс орнында болуын болдырмайтын мән-жай. А. қылмыстарды тергеу кезінде анықталуға жатады.

Қылмыскерлердің альбомдары-жедел-іздістіру мақсатында және жәбірленушілер мен куәгерлердің адамдарды тану үшін пайдаланылатын қосалқы криминалистикалық есептің бір түрі.

Сарапшының баламалы қорытындысы- өзара бұрмалаушы фактілердің болу мүмкіндігін көрсететін маманның қатаң бөлу пікірі. Тергеушінің немесе соттың пайымдаулардың бірін таңдау және зерттелетін оқиғаның (құбылыстың, процестің) белгіленген мән-жайлары кезінде басқа пікірді жалған ретінде алып тастау қажеттілігін болжайды.

Аналогия (грекше. **analogia-ұқсастығы**) - заттардың (құбылыстардың, процестердің) сәйкестігі, ұқсастығы. Аналогия әдісі криминалистикалық нұсқаларды құру, жеке криминалистикалық әдістемелерді және т. б. жасау кезінде қолданылады.

Есірткі құралдары мен психотроптық заттардың ұқсастығы – Ресей Федерациясында бақылауға жататын есірткі құралдары, психотроптық заттар мен олардың прекурсорларының тізбесіне енгізілмеген, химиялық құрылымы мен қасиеттері есірткі құралдары мен психотроптық заттардың химиялық құрылымына және қасиеттеріне ұқсас, олардың психоактивті әсері оларды өндіретін Ресей Федерациясында айналымға тыйым салынған синтетикалық немесе табиғи текті заттар.

Антропометрия (грекше. **anthropos-адам, metreo-өлшеу**) - қылмыскерлерді қылмыстық тіркеу жүйесі. Париж полициясының қызметкері А. Бертильонмен 1879 жылы жүзеге асырылған антропометриялық әдісті әзірлеу.

Аргенторат - қара беттерде қол саусақтарының іздерін анықтау үшін пайдаланылатын алюминий ұнтағы.

Ассоциативті жауап алу - жауап алынатын адамның жадында ассоциативті байланыстарды пайдалануға құрылған жауап алудың тактикалық тәсілдерінің бірі. Мысалы. тарихи оқиғаларды, мерейтой күндерін және т. б. талдау арқылы уақытша байланыстарды қалпына келтіру.

Асфиксия (әріптер. бастап грек. - тамыр соғуының болмауы) - оттекті аштық салдарынан болатын тұншығу. Адам өлтіру (өзін-өзі өлтіру) кезіндегі өлім себептерінің бірі ілмектер, қолдар және басқа да заттар арқылы.

Баллистика (одан. ballistik, грек. ballo-тастаймын) - атыс қаруын, оқ-дәрілерді, олардың іс-әрекетінің іздерін, осы объектілерді жинау мен зерттеудің құралдары мен

әдістерін зерттейтін криминалистикалық техника саласы.

Баллистикалық сараптама - атыс қаруын қолданумен байланысты фактілерді анықтау бойынша криминалистикалық сараптаманың түрі. Б барысында. э. қарулар мен оқ-дәрілердің топтық тиістілігін анықтау, оларды сәйкестендіру, атудың бағыты мен қашықтығын, атуды және т. б. жүргізу мүмкіндігі мен уақытын анықтау бойынша міндеттер шешіледі.

Баллистикалық сипаттамалар - конструкциялық ерекшеліктерді сипаттайтын негізгі деректер, қару калибрі, ату механизмі, заряд салмағы, оқтың бастапқы жылдамдығы және т. б.

Ақ сызықтар – дактилоскопияда папиллярлы сызықтарды кесіп өтетін ұсақ тері қатпарлары. Қосымша сәйкестендіру белгілері ретінде пайдаланылады.

Биокулярлы лупа - ұсақ объектілерді екі көзімен қарауға арналған оптикалық құрылғы. Сот сараптамаларын жүргізу кезінде пайдаланылады.

Биологиялық сараптамалар - өсімдіктен және жануарлардан алынатын объектілерді зерттейтін сот сараптамаларының сыныбы. Аталған объектілер өсімдіктің (жануардың) бөліктерінің белгілі бір түріне, түріне, түріне, нақты Дараққа не олардың тобына жататынын анықтау мақсатында зерттеледі. К б. э. зоологиялық, ботаникалық, Ихтиологиялық, орнитологиялық сараптамаларды, жануарлардан алынатын өнімдердің сараптамасын қамтиды.

Биокулярлық микроскоп - Қос окулярлы микроскоп.

Биологиялық микроскоп - биологиялық объектілерді микроскопиялауға арналған микроскоп.

Жақын оқтың іздері - баллистикада қосымша оқтың іздері: штанцмарка (оқпанның алдыңғы кесігінің ізі, термиялық әсердің іздері, копотаның шөгінділері, толық жанбаған ұнтақтар, сұрту белдіктері, майлау дақтары). Ату қашықтығын орнату үшін қолданылады.

Жауынгерлік қол атыс қаруы - жауынгерлік және жедел-қызметтік міндеттерді шешуге арналған, Ресей Федерациясы Үкіметінің нормативтік-құқықтық актілеріне сәйкес қабылданған және әскери құралымдар мен бірқатар мемлекеттік әскерилендірілген құралымдардың қарулануында тұрған қару.

Сарапшының ықтимал қорытындысы (қорытындысы) – сарапшының белгіленген факт туралы негізделген болжамы. Ықтимал қорытындылар дәлелдердің сенімділігіне толық емес сенімділікті көрсетеді, фактінің болуына жол береді, бірақ басқасын жоққа шығармайды. Басқа дәлелдемелермен жиынтығында сыни бағалауға жатады.

криминалистикалық нұсқа (лат. - versio-түр өзгеруі, бұрылу) - логикалық құрылған және нақты деректерге негізделген қылмыс оқиғасының мәнін, оның жекелеген мән-жайларын, себептерін, себеп байланысын және тергелетін қылмыстың өзге де фактілерін ықтимал түсіндіру. В. к. қылмысты ашу және тергеу мақсаттары болып табылады, тергеуді жоспарлаудың құрамдас бөлігі болып табылады.

Заттай дәлелдеме - қасиеттері немесе жай-күйі дәлелдеу нысанасына кіретін мән-жайлар туралы дәлелдемелік ақпарат беретін материалдық объект. Іс жүргізу мағынасында объект в. д. оны тексергеннен, хаттамада сипаттағаннан және іске қосылғаннан кейін болады. В. д.-белгілі бір криминалистикалық маңызды ақпаратты тасымалдаушы.

Заттай жағдай – оқиға болған жердегі немесе тергеу іс-қимылдары жүргізілген объектілердің (заттардың, заттардың) жиынтығы. Заттай жағдай қылмыстың механизмі, тәсілі және оны жасаған адамдар туралы криминалистикалық маңызды ақпаратты алып келеді.

Бұзу - үй-жайға, қоймаға, сейфке және басқа да объектілерге құндылықтарды ұрлау мақсатында кіру тәсілі. Бұзу құралдары ретінде түрлі слотты Аспаптар, құралдар, жарылғыш заттар пайдаланылады. Бұзу іздері қылмыс оқиғасы мен қылмыскердің жеке басы туралы парақтап маңызды ақпаратты алып жүреді.

Жарылыс-қысқа уақыт ішінде шектеулі көлемде энергияның көп мөлшерін босату. В. жарылғыш заттардың химиялық энергиясын босату есебінен жиі жүзеге асырылады. В. қатты заттардың бұзылуымен және қоршаған жағдайдың жаппай зақымдануымен бірге жүреді.

Жарылыс - техникалық сараптама-жарылғыш құрылғылар, жарылғыш заттар және жарылыс жағдайлары зерттеу мәні болып табылатын инженерлік-техникалық сараптама түрі.

Жарылғыш заттар - сыртқы импульстің (соққы, сыну, қыздыру, детонация және т.б.) әсерінен жарылуға қабілетті химиялық қосылыстар немесе олардың қоспалары.

Сараптама түрі - жалпы объектідегі зерттеу затының ерекшелігімен ерекшеленетін сараптама түрінің элементі. Мысалы, құжаттардың техникалық сараптамасында құжаттардың деректемелерінің сараптамасы, құжаттардың материалдарын сараптау, мөрлер мен мөртабандардың бедерлерін сараптау болып бөлінеді.

Сот бейнежазбасы - бейнемагнитофон арқылы дәлелдемелерді, іс-әрекеттерді, оқиғаларды, фактілерді көрнекі бекіту тәсілдерінің бірі. Тергеу әрекеттерін тіркеудің қосымша құралы ретінде пайдаланылады, көбінесе оқиға болған жерді қарау, жауап алу, тергеу эксперименті, тінту, тану кезінде.

Визалау - қоршаған ортаға қатысты снарядтың (оқтың) ұшу траекториясын көзбен немесе аспаптық анықтау мүмкіндігі.

Кенеттен - криминалистикалық тактикада тергеушінің немесе жедел қызметкердің қылмыстық процеске қатысушыға қатысты іс-әрекеті күтпеген. Жауап алу, күндізгі ставка, тінту жүргізу кезінде тактикалық қабылдау ретінде пайдаланылады. В. қылмыстық процеске қатысушылар тарапынан да көрінуі мүмкін.

Қылмыстық істі қозғау - Ресей Федерациясындағы қылмыстық процестің бастапқы сатысы.

Ұрлық - ұрлық, заттарды жасырын ұрлау.

Қабылдау - заттардың, жағдайлардың, оқиғалардың, іс-әрекеттердің, процестердің тікелей бақылауында пайда болатын тұтас көрінісі. В. куәнің, жәбірленушінің, айыпталушының айғақтарын қалыптастырудың қажетті компоненті болып табылады. Қабылдау барабарлығы мен толықтығына тергеу әрекеттерінің нәтижелері және олардың дұрыстығы байланысты.

Уақытша қатынастар - қылмыс жасау уақытын, белгілі бір оқиғалар мен процестердің ұзақтығын белгілеуге байланысты қатынастар. Криминалистикада В. о. жеке криминалистикалық теория қалыптасады.

Одородологиялық іріктеу - иістің іздері бар объектілерді табу үшін қызметтік-іздістіру иттерін пайдаланудың техникалық және тактикалық тәсілдерінің жиынтығы. (Одородология қараңыз).

Сарапшының қорытындысы - тергеушінің немесе соттың сұрақтарына жауаптар қамтылған сарапшы қорытындысының соңғы бөлігі.

Жазу - жазу жұмысында жалпы қозғалыс белгілерінің бірі.

Г

Габитоскопия (лат. habitus-сыртқы келбеті, конституция, адамның денелі және грек. skoreo-бақылау, қарау)-адамның сыртқы келбетін, оның қалыптасу заңдылықтарын, адамның сыртқы келбетін анықтау және іздеу мақсатында сыртқы қасиеттерін пайдалану құралдары мен әдістерін зерттейтін криминалистикалық техника саласы. Жалпы физикалық, анатомиялық, функционалдық белгілері, ілеспелі элементтері, ерекше және бростық белгілері бар.

Генотипоскопиялық сараптама – тірі ағза жасушасының генетикалық кодын – генетикалық ақпаратты ДНК-тасығыштардың молекулаларын зерттеуге негізделген тұлғаны сәйкестендірудің заманауи әдісі.

Көз – сақина) - дактилоскопиялық зерттеулердегі саусақ іздерін сипаттау және сәйкестендіру үшін қолданылатын папиллярлық өрнектің бөлшегі.

Голография (грек. holos – барлық, толық және grapho – жазу) - толқын интерференциясына негізделген объектіні түсіру әдісі. Фотопластинкаға объектінің көлемді суретін алуға мүмкіндік береді. Зерттеу әдісі сот сараптамасында қолданылады, криминалистикалық тіркеу мақсатында голографияны пайдалану бойынша әзірленімдер жүргізіледі.

Гомеоскопия- (грек. homoios-ұқсас, бірдей және skoreo – қарау) - адамның іздерін анықтау және диагностикалау әдістерін зерттейтін трасология бөлімі.

Хаттың грамматикалық белгілері - хаттың нормаланған грамматикалық құрылысын сақтау немесе бұзу ерекшеліктері.

Дәлелдемелерді тіркеудің графикалық нысаны - тергеу әрекеттерінің хаттамаларына қоса берілетін не сот сараптамаларының барысы мен нәтижелерін бейнелейтін графикалық белгілер (суреттер, сызбалар, жоспарлар, схемалар) жолымен дәлелдеу ақпаратын сипаттау нысаны.

Графология (грек. grapho-мен жазамын және logos-сөз, әріптер. - жазу бойынша адамның жынысын, жасын, жағдайын және сипатын анықтау туралы ілім. Қолжазбалар қолжазба сараптамаларын жүргізу үшін графологияның кейбір әдістерін қолданады.

Графометрия (грекше. grapho-жазу және metro-өлшеу) - қолжазба құжаттарын әріптерді өлшеу арқылы зерттеу әдісі. Қазіргі тәжірибеде пайдаланылмайды.

Топтық тиістілік – объектінің сараптама теориясы мен тәжірибесінде топ деп аталатын жиынға қатыстылығы. Г. п. белгілеу сараптаманың дербес міндетін құрауы немесе сәйкестендіру кезеңі ретінде әрекет етуі мүмкін.

Д

Іздің ескіруі - із пайда болған сәттен бастап оны анықтауға (зерттеуге) дейінгі уақыт аралығы. Әдетте сараптамалық жолмен анықталады.

Дактилоскопиялау - тірі адамдар мен мәйіттердің саусақ іздерін және қолының алақан бетін алу. Таңбалар баспаханалық бояудың немесе арнайы құрамдардың көмегімен жасалады, негізгі және қосымша дактилоскопиялық формулалар шығарылатын тіркеу карталарына салынады.

Дактилоскопиялық лупа - папиллярлық өрнектерді және олардың белгілерін зерттеуге бейімделген арнайы лупа.

Дактилоскопиялық криминалистикалық тіркеу - есепке алу құжаттарында ұсталған, тұтқындалған және бас бостандығынан айыруға сотталған адамдар туралы сәйкестендіру мәліметтерін осы адамдардың қол саусақтарының іздерін пайдалана отырып белгілеу тәсілі.

Дактилоскопиялық мемлекеттік тіркеу - "Ресей Федерациясындағы мемлекеттік дактилоскопиялық тіркеу туралы" Федералдық заңда көзделген және дактилоскопиялық ақпаратты алу, есепке алу, сақтау, жіктеу және беру, адамның жеке басын анықтау немесе растау жөніндегі Атқарушы билік органдарының қызметі.

Дактилоскопиялық формула - қол саусақтарының папиллярлық өрнектерінің цифрмен көрсетілген (кодталған) сипаттамасы. Он -, бес - және бір жақты Д. ф. Криминалистикалық тіркеу үшін қолданылады.

Дактилоскопиялық сараптама - трасологиялық (тергеу) сараптаманың бір түрі. Алынған қол іздерін сәйкестендіру мақсатында жүргізіледі.

Дактилоскопиялық ұнтақтар - қолдың тершең іздерін анықтау үшін арнайы ұнтақтар (қарапайым және күрделі, ашық және қара). Д. п. сутегімен қалпына келтірілген темірден, мыс тотығынан, мырыштан, аргентораттан, графиттен, күйеден, люминесцирлеуші заттардан және т.б. дайындалады.

Дактилоскопия (грек тіл. daktilos-саусақ және skoreo-қараймын) - адамның криминалистикалық тіркеу және идентификациялау мақсатында Тері өрнектерінің қасиеттері мен сипаттамасын зерттейтін трасология бөлімі.

Папиллярлы - өрнектің Дельта-папиллярлы өрнектің элементі, папиллярлы сызықтардың үш ағынын жақындастыра отырып, Үшбұрыш түріндегі фигураға ұқсайды. Дактилоскопиялық формуланы шығару кезінде, сондай-ақ салыстырмалы зерттеу кезінде жіктеу үшін пайдаланылады.

Папиллярлы өрнектің бөлшектері морфологиялық – папиллярлы өрнектер құрылысының ерекшеліктері (папиллярлы сызықтың басталуы мен аяқталуы, шанышқы, көпір, көз, Арал, ілгек және т.б.). Қол іздерін салыстыру үшін пайдаланылады.

Айғақтарды нақтылау - айғақтарды тексеру, қарама-қайшылықтарды анықтау, жалған айғақтар берген немесе жалған алиби мәлімдеген адамдарды әшкерелеу мақсатында оларды нақтылаудан тұратын жауап алудың тактикалық қабылдауы.

Детектив (ағылш. detective. лат. detego-ашамын, ашамын, әшкерелейді) сыщик, іздеу полициясының агенті, қылмыс тергеуін жүргізуші жеке іздеу бюросының қызметкері.

"Детектор лжи" (лайдетектор) - қараңыз Полиграф.

Криминалистикалық Диагностика - танымның ғылыми әдісі, оның мәні қылмыстық іс-әрекет механизмін, себеп-салдарлық және кеңістіктік-уақыттық байланыстарды, үдерістер мен объектілердің қарым-қатынасын танудан тұрады. Д. к. типтік жағдайлар механизмінің заңдылықтарын зерттеуге негізделеді. Сарапшы д. к. материалдық объектілерді, олардың іздерін және физикалық үдерістердің өзге де бейнелерін зерттеу негізінде қылмыстың нақты мән-жайларын анықтауға мүмкіндік береді.

Динамикалық стереотип - жазудың даралығын және салыстырмалы тұрақтылығын анықтайтын адамның шартты-рефлекторлық әрекеттерінің тәртібі.

Динамикалық із - із түзуші объектінің үстіңгі бетінің екіншісінің із қабылдайтын жазықтығы бойынша ығысуы кезінде пайда болады.

Ату қашықтығы - оқпанның ауыз кесігінен зақымдалатын объектіге дейінгі қашықтық. Жақын қашықтықтан ату кезінде д. в. атудың қосымша факторларын зерттеу арқылы анықталады.

Дифференциация (лат. differentia-әртүрлілік, айырмашылық) - бір немесе әртүрлі топтарға (босануға) жататын объектілер арасындағы айырмашылық белгілері мен қасиеттерін анықтау және бағалау.

Адым ұзындығы - трасологияда оң және сол аяқтардың тізбектелген іздерінің аттас нүктелері (өкшелердің шеткі артқы нүктелері) арасындағы қашықтық.

Құжат - оны сәйкестендіруге мүмкіндік беретін деректемелері бар материалдық тасығышта тіркелген ақпарат. Құжат жазбаша және заттай дәлелдеме болуы мүмкін. Түпнұсқа және жалған құжаттар, ресми және жеке, ашық және кодталған құжаттар, көшірмелер мен түпнұсқалар, анонимдік құжаттар ажыратылады.

Қосымша басу - машинкамен басылған мәтіндегі бос орындарға жаңа белгілер енгізуден тұратын құжатты қолдан жасау тәсілі.

Қосымша жазба - қолжазба мәтініндегі бос орындарға жаңа белгілер енгізуден тұратын құжатты қолдан жасау тәсілі.

Қосымша сараптама - бастапқы сараптама сарапшысының тұжырымдары анық болмаған және толық болмаған жағдайларда, сондай-ақ бастапқы сараптама зерттеген объектілерді зерттеу жолымен жаңа мәселелерді шешу мақсатында тағайындалады.

Аңыздарға жол беру - жауап алынып отырған адамға жалған аңызды кедергісіз баяндау мүмкіндігі берілетін жауап алуды тактикалық қабылдау. Өтіріктің жолын кесу және бөлшектеу тактикалық неғұрлым тиімді сәтте кейінге қалдырылады.

Іздердің жолы - трасологияда жүйелі түрде орналасқан аяқ киімнің немесе бос аяқтардың іздерінен тұратын адам аяғы іздерінің жүйесі.

Доғалы өрнек, қараңыз Папиллярный өрнек. Қол іздері.

З

Бұйра узор – қараңыз Папиллярный өрнек. Қол іздері.

Сарапшының қорытындысы- сараптама жүргізудің негіздері мен шарттары, сараптама мәселелері мен нысандары, сарапшы белгілеген пайдаланылатын әдістемелер, сарапшының нақты деректері мен қорытындылары көрсетілетін іс жүргізу заңында көзделген жазбаша құжат.

Көрінеу жалған сөз жеткізу – қылмыстық іс қозғау жөнінде шешім қабылдау құзыретіне жататын органға немесе лауазымды адамға шындыққа сәйкес келмейтін хабарлама.

Құжаттың бөліктерін (парақтарын) ауыстыру – құжаттарды қолдан жасаудың түрі.

Иістің ізі - одорологиядағы иістің пайда болатын заттардан булану кезінде заттық жағдай объектілеріне көшірілетін ақпарат.

И

Сәйкестендіру байланысы - адамдардың (заттардың) өзара іс-қимылына негізделген және осы объектілер белгілерінің материалдық бейнеленуі бойынша белгіленетін

сәйкестендіру объектілерінің байланысы.

Сәйкестендіру алаңы - объектілерді сәйкестендіру үшін жеткілікті жеке-белгілі бір, тұрақты белгілердің жиынтығы. "Белгілердің сәйкестендіру кешені" терминінің синонимі.

Суреттердің сәйкестендіру жиынтығы – ИКР) - композициялық портреттерді куәгерлердің көрсеткіштері бойынша дайындауға арналған беттің штрихты элементтерінің жиынтығы.

Сәйкестендіру кезеңі - уақыт аралығы, оның ішінде (теңдестірілетін объектілер белгілерінің тұрақтылығы мен өзгеруін ескере отырып) сәйкестендіру мүмкін.

Сәйкестендіру белгісі - сәйкестендіру мақсатында пайдаланылатын сәйкестендірілетін объектінің жеке белгісі.

Криминалистикалық сәйкестендіру (лат. identifiko – салыстыру)-жалпы және жеке жүлделердің жиынтығы бойынша объектінің немесе жеке тұлғаның ұқсастығын анықтау процесі. Криминалистикада іс үшін маңызы бар жеке-белгілі бір объектілердің ұқсастығын растайтын немесе жоққа шығаратын дәлелдемелерді алудың ғылыми тәсілі. Қазіргі заманғы сәйкестендіру теориясы-жеке криминалистикалық теориялардың бірі.

Сәйкестендірілетін объект-сәйкестендіру процесінің есебін құрайтын объект.

Сәйкестендіруші объект - сәйкестендіру міндеті шешілетін объект. И. о. арасында салыстырмалы зерттеу үшін үлгілер мен эталондар бар.

Жазу даралығы - сәйкестендіру үшін пайдаланылатын нақты жазу белгілері жиынтығының қайталанбастығы.

Инженерлік – техникалық сараптамалар-инженерлік білімге негізделген (құрылыс-техникалық, өрт-техникалық, жарылыс-техникалық сараптамалар) сараптамалар класы.

Инженерлік-технологиялық сараптамалар-технологиялық процестерді және өндірісті зерттейтін (технологиялық, тауартану, материалтану сараптамалары) сараптамалар класы.

Инженерлік-көліктік сараптамалар - көлік құралдары мен жол жағдайлары туралы техникалық ғылымдар деректерін пайдаланатын сараптамалар класы(автотехникалық, авиациялық-техникалық, су-техникалық, теміржол-техникалық сараптамалары).

Қылмыстарды сахналау (симуляция) – қылмысты жасыру мақсатында іс жүзіндегі жағдайларға сәйкес келмейтін қасақана жағдай жасау.

Тергеу түйсігі (лат. intueri-мұқият, мұқият қарау) - сезімталдық, болжамдау, нөмірлеу немесе тергеушінің тергеу жағдайларын шешу және бар проблемаларды сезімдік қабылдауға және толық логикалық пайымдауға жүгінбестен тікелей қабылдауға байланысты шешімдер қабылдау қабілеті.

Ақпараттық-іздеу жүйесі (АҚЖ) – қылмыстарды ашу және тергеу үшін маңызы бар адамдар, қылмыстар, заттар туралы мәліметтерді сақтау, іздеу және беру жүйесі. Әмбебап жүйелер автоматтандырылған деректер банкі (АБД), автоматтандырылған ақпараттық-іздеу жүйесі (АИПС) болып табылады.

Бастапқы деректер – криминалистикалық нұсқаларды ұсынуға арналған базаны құрайтын мәліметтер (нақты деректер) жиынтығы; сот сараптамасында – істің жағдайы және сараптама объектілерінің қасиеттері туралы мәліметтер; тергеу әрекеттерін жүргізу және тактикалық тәсілдерді қолдану кезінде-жүргізілетін іс – әрекеттің шарттары мен мазмұны туралы мәліметтер.

Йод түтігі - йод буымен қолдың тершең іздерін анықтауға арналған құрылғы.

К

Каллиграфия (kalligraphia – әдемі жазу) – өткенде (XVIII ғ.соңы – XIX ғ. басы) хаттарды зерттеудің каллиграфиялық әдісі қолданылған. Қазіргі уақытта бұл әдіс қолданылмайды.

Қару оқпанының каналы - баллистикада оқтан, пульстік кіреберістен, ойық немесе тегіс бөліктен тұратын оқпанның ішкі қуысы.

Кастет - қолдың саусақтарына киілетін шығыңқы бөліктері бар металл пластина түріндегі суық қару.

Криминалистика категориялары - криминалистикалық ғылымның негізгі ұғымдары. қабылдау түсінігі).

Сарапшының үзілді – кесілді қорытындысы-зерттелетін объект туралы қойылған

сұрақтарға нақты және бір жақты жауап.

Сапалық белгі - объектіде қандай да бір жеке қасиеттің болуын немесе болмауын көрсететін белгі.

Кинолог - қызметтік-іздістіру иттерін оқыту (үйрету) және пайдалану жөніндегі маман.

Магнитті жаққыш - қол саусақтарының іздерін ферромагнитті ұнтақпен өңдеуге арналған құрал (сутегімен қалпына келтірілген темірден).

Автокөлік құралының жолтабаны - бірарлы доңғалақтардың жүгіру жолдарының орташа сызықтары немесе қосарланған доңғалақтар аралықтарының орташа сызықтары арасындағы қашықтық.

Сандық белгі - зерттелетін сараптама объектісі қасиетінің сандық көрінісі.

Криминалистикалық коллекциялар - іздістіру, идентификациялық және диагностикалық зерттеулер үшін (қару-жарақ, оқ-дәрілер, аяқ киім табандары және т.б.) қызмет ететін әртүрлі нысандар-үлгілердің жиналыстары.

Комиссиялық сараптама - бір мамандық бойынша бірнеше сарапшылар жүргізетін зерттеу. Оның нәтижелері бойынша бірыңғай сараптама актісі жасалады. Егер сарапшылардың біреуі қалғандармен келіспесе, онда ол дербес қорытынды береді.

Кешенді сараптама - білім саласының мамандары жүргізетін зерттеу. Нәтижелері бойынша бірыңғай сараптама актісі жасалады. Егер сарапшылардың біреуі қалғандармен келіспесе, онда ол дербес қорытынды береді.

Композициялық портре - түрі бойынша сипатталған адамның бетін еске түсіретін бет схемасы.

Түйіспелі бет – іздік байланыс)-із түзуші және із қабылдайтын объектілердің олардың тікелей жанасу орнындағы бетінің бөлігі.

Жанжалды жағдай - қарама-қарсы мақсаттары мен қондырғылары бар субъектілердің қарым-қатынасы кезінде қалыптасатын қарама-қарсы күрес жағдайы. Қ. с. алдын алу және шешу әдістері тактикалық тәсілдер шеңберінде іске асырылатын наным-сендіру және мәжбүрлеу болып табылады.

Жасанды координаттар әдісі - оқиға болған жерді нақты белгілеу немесе нысаннан айырылған жерде (орман, ашық учаске және т. б.) анықталған, тиісті жазбасы бар бағдар, контейнер ретінде тандалған белгілі бір жерге салу жөніндегі ұсыныс.

Жанама жауап алу – іздістіретін сұраққа жауап алу үшін жауап алынып отырған адам тұрғысынан "аз қауіпті" сұрақтар қоюынан тұратын жауап алудың тактикалық қабылдауы.

Криминалистика (лат. сгімеп-қылмыс, сгіiminalis-қылмыстық) қылмыс механизмінің заңдылықтары, қылмыс және оның қатысушылары туралы ақпараттың пайда болуы, дәлелдемелерді жинау, зерттеу, бағалау және пайдалану туралы ғылым және осы заңдылықтарды тануға негізделген сот зерттеулерінің және қылмыстың алдын алудың арнайы құралдары мен әдістері.

Криминалистикалық әдістеме - криминалистикалық техника мен криминалистикалық тактиканың жағдайын біріктіретін және қылмыстың жекелеген түрлерін ұйымдастыру және тергеу бойынша ғылыми ережелер мен ұсынымдардың жүйесін білдіретін криминалистиканың синтездеуші бөлімі.

Криминалистикалық құралдар мен әдістер - сот зерттеулерін жүргізу және қылмыстың алдын алу үшін криминалистика жасайтын арнайы аппаратура, материалдар, құралдар, іс-әрекет тәсілдері, ұсыныстар және т.б.

Криминалистикалық тактика - қылмыстарды тергеуді ұйымдастыру және жоспарлау, оны жүзеге асыратын адамдардың мінез-құлқын анықтау бойынша ғылыми ережелер мен ұсыныстар жүйесін, сондай-ақ тергеу әрекеттерін жүргізудің неғұрлым тиімді тәртібін қамтитын криминалистика бөлімі.

Криминалистикалық техника - дәлелдемелерді жинау, зерттеу және пайдалану мақсатында техникалық құралдарды әзірлеу және қолдану бойынша ғылыми ережелер мен ұсыныстар жүйесін қамтитын криминалистика бөлімі.

Қылмыстың криминалистикалық сипаттамасы - қылмыстың осы түрінің ең типтік және маңызды белгілерін көрсететін ғылыми абстракция. Қ. к. с. қылмыс жасау тәсілінің, механизмінің және жағдайының ерекшеліктері, әдеттегі нұсқалар, қылмыстың

ықтимал себептері мен мақсаттары туралы типтік ақпаратты, қылмыскер мен жәбірленушінің жеке басы туралы мәліметтерді және қылмысты ашу және тергеу үшін маңызы бар басқа да деректерді қамтиды. Қ. к. с. қылмыстарды саралаудың жеке әдістемелеріне кіреді.

Криминалистикалық болжам - болашақта болатын өзгерістерді есепке ала отырып, қылмысқа қарсы күрес құралдары мен әдістерінің дамуына қатысты болжам жасау принциптері мен әдістерінің жүйесі бар жеке криминалистикалық теория. К. п. объектілері болашақта пайда болуы мүмкін қылмыстарды жасау және жасыру тәсілдері, сондай-ақ қылмыстың болжамды сапалы және объективті өзгеруіне есептелген қылмыстарды тергеудің техникалық құралдарын, тактикалық тәсілдері мен әдістерін әзірлеу болып табылады. Болжаудың негізгі әдістері ретінде аналогия, модельдеу, экстраполяция және сараптамалық бағалау әдістері болады.

Криминалистикалық сараптама - Сот сараптамасының класы, оның ғылыми негізі бірқатар жеке криминалистикалық теориялардың ережелері болып табылады (жеке криминалистикалық теорияларды қараңыз).

КЭМВИ - материалдардың, заттар мен бұйымдардың криминалистикалық сараптамасы. Осы сараптаманың негізгі міндеттері: зерттелетін заттың құрамын анықтау, бірнеше үлгі материалының біртектілігін немесе біртектілігін анықтау, қандай да бір заттың атауын, топтық тиістілігін анықтау, Тамақ қалдықтарында, сусындарда, қандай да бір заттарда уларды табу, түрлі бұйымдардың түрі мен шығу тегін анықтау болып табылады.

Л

Бокариус сызықтары - ақ сызықтарды қараңыз.

Соқтығысу желісі - соқтығысу кезінде көлік құралдарына әсер ететін күштердің бағытымен сәйкес келетін түзу сызық. Л. с. түсінігі автотехникалық сараптамаларды жүргізу кезінде қолданылады.

Соққы желісі - деформацияланатын бөліктерді өзара енгізуді тоқтатқанға дейін көлік құралдарының түйіспелі өзара іс-қимылы (соқтығысуы) кезінде анықталатын сызық.

Жүру сызығы-қара із жол.

Мәйіттің қабығы - мәйітті табу және қарау кезінде тікелей болған орын.

Жалған іздер - қылмысқа қатыспаған немесе осы оқиғаға байланысты емес өзге де күшпен бөтен адам шақырған қылмыс орнындағы, қарулар мен құрбандыққа материалдық өзгерістер. Оларды қылмысты сахналаумен ұштасқан жалған іздерден ажырату керек.

Лофоскопия (грек. lophos – байлам, тарақ) – синонимі дактилоскопия. Термин пайдаланылмайды.

Люминесцентті зерттеу әдісі – кейбір заттардың сыртқы сәулеленудің әсерімен жарқырау қасиеттерін қолдануға негізделген әдіс (мысалы, сәулеленудің ультракүлгін спектрімен сәулеленгенде).

М

Масштабты фототүсірілім – бір жазықтықта орналасқан масштабты (сызғышпен) объектілердің фототүсірілімі түсірілген нысандардың өлшемін фототүсіріліммен анықтауға мүмкіндік береді.

Материалтану сараптамалары - міндеттер объектілердің (заттардың) физикалық және химиялық табиғатын зерттеу жолымен шешілетін сараптама класы.

Іс материалдары - қылмыстық (азаматтық) істің мазмұнын құрайтын жинақталған және белгілі бір тәртіппен жүйелендірілген құжаттар мен заттар.

Терінің мацерациясы - теріге ұзақ уақыт бойы жанасқанда судың әсерінен теріні жұмсарту.

Халықаралық қылмыстық полиция ұйымы (Интерпол) - халықаралық қылмысқа қарсы күресті ақпараттық қамтамасыз етуді және үйлестіруді жүзеге асыру үшін 1925 жылы құрылған мамандандырылған халықаралық үкіметтік емес ұйым. Интерполдың жоғары ұйымдық-құқықтық инстанциясы Бас ассамблея болып табылады. Тұрақты жұмыс істейтін орган Бас құпия болып табылады. Бас хатшылықтың бөлімшелері белгілі бір қылмыс түрлерімен (кісі өлтіру, балаларды ұрлау және кепілге алу, алаяқтық, жалған ақша жасау, есірткі контрабандасы, антиквариат ұрлау, жезөкшелік және т.б.) күреске маманданған.

Интерполдың ашылуы халықаралық мүддені білдіретін қылмыстар туралы ақпараты бар. Жасырынып жүрген қауіпті қылмыскерлерді іздеуге ерекше мән беріледі. КСРО 1990 жылы Интерполға кірді.

Қылмыс орны - қылмыс жасалған жердің немесе үй-жайдың учаскесі.

Оқиға орны - қылмыс іздері табылған жердің учаскесі немесе үй-жай. Егер іздер қылмыс жасалған жерде табылса, оқиға орны қылмыс орнымен сәйкес келуі мүмкін.

Криминалистика әдістері - қылмыстың жасалуына және ашылуына байланысты криминалистика пәнін және әр түрлі объектілерді тану үшін қолданылатын оқыту тәсілдері. Әдістер жүйесі үш деңгейден тұрады. Негізгі деңгей материалистік диалектика құрайды. Екінші деңгей жалпығылыми әдістерді (бақылау, сипаттау, өлшеу, салыстыру, эксперимент, модельдеу, болжау, математикалық әдістер және т.б.) қамтиды. Үшінші деңгей криминалистиканың арнайы әдістерін құрайды, олар криминаликалық әдістерге (баллистика, дактилоскопия, жазу, сот фотосуреті және т.б.) және криминалистика басқа ғылымдардың (физика, химия, медицина және т. б.) қолданылатын әдістерге бөлінеді.

Оқиға орнында метрикалық (өлшеу) фототүсірілім – фотосурет бойынша объектілердің өлшемдері мен өзара орналасуын орнатуға мүмкіндік беретін техникалық құралдарды (тереңдік масштабты, метрикалық торды, стереока-шараларды) пайдалана отырып фототүсірілім.

Қылмыс механизмі - қылмыстың мазмұнын құрайтын күрделі динамикалық жүйе. Қылмыс субъектісін, оның өз іс-әрекетіне көзқарасын, қол сұғушылық мәнін, қылмыстың тәсілі мен жағдайын, басқа адамдардың іс-әрекетін, қылмысқа қатысушылардың іс-әрекеттері мен нәтижесі арасындағы себепті байланысты, сондай-ақ қылмыс жасауға ықпал ететін мән-жайларды қамтиды.

Із түзілу механизмі - трасологияда із түзілу процесі. Бұл процестің элементтері: із жасаушы және із қабылдайтын объектілер, өзара іс – қимыл нәтижелері-іздік байланыс және із заты болып табылады.

Механогомоскопия - адам денесінің қасиеттері мен белгілерін (аяқ, қол, тіс, киім, аяқ киім, протездер іздері) көрсететін іздерді зерттейтін трасология бөлімшесі.

Механоскопия - қарудың, құрал-саймандардың және механизмдердің іздерін зерттейтін трасология бөлімшесі.

Микроо объектілер - трасологияда 2 мм-ден аспайтын шағын немесе көзге көрінбейтін объектілер. Микробөлшектерді зерттеумен микротрасология айналысады.

Матаның "Минусы" - баллистикада снарядтың (оқтың) әсері кезінде пайда болатын материал бөлігінің болмауы (ақауы).

Модельдеу - криминалистиканың жалпы ғылыми әдістерінің бірі, ол қандай да бір үдерістердің, құбылыстардың немесе объектілерді егжей-тегжейлі зерттеуге арналған жүйелердің модельдерін құру және зерттеу болып табылады.

Атыс қаруының моделі - баллистикада конструкциясымен, баллистикалық сипаттамаларымен және сыртқы түрімен ерекшеленетін белгілі бір түрдегі және жүйенің қаруы.

Көлік құралының моделі - көлік құралының орындалуына, мақсатына, құрастырылуына және басқа да сипаттамаларына байланысты конструкциясы.

Монодактилоскопия - қолдың жеке саусақтарының белгілерін пайдалана отырып, дактилоскопияда тіркеу, ол қылмыс орнында қалған адамдарды сәйкестендіру мақсатында жүргізіледі. Әрбір ізге карта ашылады және жіктеу жүзеге асырылады.

Морфологиялық белгілер – объектінің сыртқы және ішкі құрылымын бейнелейтін белгілер (мысалы., алақанның папиллярлық үлгісі).

Н

Бақылау - объектілерді, құбылыстар мен процестерді мақсатты қабылдаудан тұратын зерттеудің жалпы ғылыми әдістерінің бірі.

Жетекші сұрақ - мазмұны бойынша белгілі бір жауап беретін немесе белгілі бір фактілердің болуын көрсететін сұрақ, бірақ шын мәнінде бұл мүмкін емес. Ж. с. жалған айғақтар әкелуі мүмкін. Заңға сәйкес. ғ. к. в. жол берілмейді.

Салу - бір масштабта орындалған фотосуреттерді салыстырудан тұратын сәйкестендіру зерттеулерін техникалық қабылдау.

Нашақор - медициналық куәландыру нәтижелері бойынша "нашақорлық" деген диагноз қойылған адам.

Нашақорлық - бір немесе бірнеше есірткі немесе психотроптық заттарға тәуелділік (психикалық және физикалық тәуелділік). Есірткі құралдарына немесе психотроптық заттарға жатқызылмаған заттарға тәуелділік дамыған жағдайда "уытқұмарлық" термині пайдаланылады.

Есірткі құралдары - Ресей Федерациясының заңнамасына, Ресей Федерациясының халықаралық шарттарына, оның ішінде 1961 жылғы Есірткі құралдары туралы бірыңғай конвенцияға сәйкес Ресей Федерациясында бақылауға жататын есірткі құралдарының, психотроптық заттар мен олардың прекурсорларының тізбесіне енгізілген синтетикалық және табиғи шығу заттары, препараттар, өсімдіктер. (гашиш, марихуана, көкнәр сабаны, экстракциялық апиын және т.б.); бұта дайындалған жартылай синтетикалық текті (ацетилденген апиын, героин және т. б.); адамдар үшін қолдануға тыйым салынған синтетикалық текті (3-метилфентанил, фенциклидин, 3,4-метилендиоксиамфетамин және т. б.); медициналық өнеркәсіп шығаратын н. с. (кодеин, морфин, омнопон және т. б.); Өсімдік шикізатынан бөлінген н. с. (3-метилфентанил, фенциклидин, 3,4-метилендиоксиамфетамин және т. б.); ескерту.

Зорлық-зомбылық өлім-сыртқы факторлардың әсерінен болатын өлім (кісі өлтіру, өзін-өзі өлтіру, жазатайым оқиға).

Қатпарлану - трасологияда заттың бөлшектерін із құраушыдан із қабылдайтын объектіге олардың байланысы кезінде тасымалдау.

Бастапқы жылдамдығы – баллистике қозғалыс жылдамдығы снарядтың (оқтың) дульного кесім оқпанды оқ-дәрімен атылатын қару.

Негатив (лат. **Negativus-terpic**) - кара-ақ фотосуретте сурет, онда әр түрлі учаскелердің жарықтығын салыстырмалы бөлу оларды түсіру объектісінде кері бөлу.

Фотосуреттегі жағымсыз процесс - фотоматериалдың жарық сезгіш қабатына түсіру кезінде пайда болған жасырын фотографиялық бейнені көрінбейтін-негативке айналдыру. Негізгі операциялар п. п. п. - көрсету және бекіту.

Жағымсыз жағдайлар - іс-әрекеттердің, құбылыстардың, жағдайдың белгілері. Қылмыстың көрінуін куәландырады.

Танылмаған мәйіт - мәйіт немесе оның бөліктері бірден анықталуы мүмкін емес. Мәйіттің жеке басын анықтау мақсатында сот-медициналық зерттеу жүргізіледі. Саусақ іздері алынып, суреттер жасалады. Мәйіттің, заттар мен киімнің сырт келбетінің картасы жасалады, хабар-ошарсыз жоғалған адамдардың есебі бойынша тексеру жүргізіледі, қажет болған жағдайларда іздестіру жарияланады.

Сараптама объектісінің жарамсыздығы - зерттеу және сараптамалық қорытынды беру үшін белгілердің орны толмас жеткіліксіздігі.

Нингидрин - дактилоскопияда үлкен ескірмейтін тері іздерін анықтау үшін қолданылатын химиялық зат.

Салыстырмалы зерттеуге арналған үлгілер – сараптамалық зерттеулерде сәйкестендірілетін немесе диагностикаланатын объектілермен салыстыру үшін ұсынылатын объектілер. Заттай дәлелдемелерге қарағанда олар тікелей зерттелетін оқиғамен байланысты емес. Эксперименттік үлгілер (осы сараптама үшін арнайы алынған) және бос (зерттелетін іспен байланыссыз құрылған) болып бөлінеді.

Шартты-еркін үлгілер - қылмыстық іс қозғалғаннан кейін зерттелетін мәтінді Орындаушы болжаған қолжазбаның қолжазбасында. Осы қылмыстық іспен байланысты және байланыссыз орындалуы мүмкін. Орындаушы оларды сараптамалық зерттеу мақсаттары үшін пайдалану мүмкіндігі туралы болжай алады.

Криминалистиканың жалпы теориясы - криминалистика пәні мен мазмұнын ғылыми бейнелейтін теориялық концепциялар, Санаттар, түсініктер, анықтамалар, әдістер мен қағидаттар жүйесі. О. т. к. қалыптасу және даму сатысында. Криминалистика пәні, қылмыс механизмінің заңдылықтары, қылмыс пен қылмыс туралы ақпараттың заңды пайда болуы, қылмысқа қарсы күрестің құралдары мен әдістерін әзірлеу үшін база ретінде дәлелдемелерді жинау және зерттеу, сондай-ақ криминалистика тілі мен жүйесі туралы ілім кіреді.

Шығу тегінің жалпы көзі - бір түрге немесе түрге тиесілі ең аз екі объектінің

бірыңғай көзі.

Жалпы белгі – жалпы нысанды сипаттайтын белгі (мәтіннің барлық элементтеріне, ізіне, затына).

Сараптамалық зерттеу объектісі - сараптамалық міндетті шешу үшін қажетті ақпаратты (заттай дәлелдемелер, салыстырмалы зерттеу үшін үлгілер) қамтитын материалдық объект.

Атыс қаруы - оқ-дәрінің немесе өзге де зарядтың кинетикалық энергиясы есебінен снарядтың арақашықтығында мақсатты механикалық зақымдауға арналған қару.

Одородологиялық сараптама - иістерді биодетектор ретінде қызметтік-іздістіру иттерін қорлайтын сараптама. Жалпы танылған иістер теориясының болмауы және аспаптық тексеру мүмкін болмауына байланысты нәтижелердің шынайылығына күмән қойылады.

Сипаттама - Жалпы ғылыми таным әдістерінің бірі, ол объектінің белгілерін көрсетеді, мысалы., сөздік портрет.

Тану (белгі беру) фототүсірілім-тіркеу, іздеу немесе сәйкестендіру мақсатында арнайы әзірленген ережелер бойынша адамдар мен мәйіттерді суретке түсіру. Фототүсірілім 1:7 масштабта, фас-да, оң жақтағы профилде және толық өсуде жүргізіледі, қажет болған жағдайда сол жақтағы профиль және басын оңға 3/4-ке бұрап бет фотосуретке түсіріледі.

Тергеуді ұйымдастыру - қылмысты ашу және тергеу бойынша ұйымдастыру және басқару шараларының кешені.

Органолептикалық қасиеттері – сезім мүшелерінің көмегімен анықталатын объектілердің белгілері (иісі, дәмі, түсі және т.б.).

Қылмыс қаруы - қылмыстық нәтижеге жету үшін пайдаланылатын заттар, заттар, құралдар. Қол сұғушылық пәні бойынша кісі өлтіру құралдары, бұзу құралдары, өрт сөндіру құралдары және т.б. функционалдық мақсаты бойынша тұрмыста немесе өзге де қызметте қолданылатын арнайы дайындалған немесе бейімделген құралдарды ажыратады. Табиғат пен әсер ету сипаты бойынша механикалық, термиялық, химиялық, биологиялық, электрлік, жару әсерінің құралдары ажыратылады.

Қару – тірі немесе өзге мақсаттарды жоюға арналған құрылғылар. Атыс, суық, лақтыру, пневматикалық, газды қару бар.

Ерекше белгілері – габитоскопияда үлкен көрнекілігі мен даралығымен ерекшеленетін ерекшеліктер (белгілер) (мысалы., тату, физикалық аномалиялар). Кейде броский белгілері деп аталады.

Шаю - құлыптарды жоюға арналған зат. Қылмыс құралы болып табылады. Қазіргі заманғы құлыптардың конструктивтік күрделілігіне байланысты пайдаланылмайды.

Салыстыру - анықтау қараңыз.

Қатпарлану - трасологияда объектінің бетінен зат бөлшектерінің бөлінуі.

Бедер - трасологияда із түзуші объектінің байланыс беті құрылысының көлемді немесе беткі бейнесі.

Куәгер - тергелетін іс үшін маңызы бар мән-жайларды тікелей қабылдаған кез келген адам

II

Папиллярлы сызықтар - терінің Білікше тәрізді шығыңқыларымен түзілетін қолдың алақан бетінің және табан табанының тері рельефінің бөлшектері.

Папиллярлы өрнек - папиллярлы сызықтармен түзілетін үлгі. Негізгі үш түрі бар: доғалы, бұралған (дөңгелек), ілмекті (ульнарлы және радиалды).

Жылжымалы криминалистикалық зертхана (ПКЗ) – оқиға орнында іздермен жұмыс істеуге арналған техникалық-криминалистикалық құралдар кешенімен жабдықталған арнайы мақсаттағы автомобиль.

Фотосуретті қайта жапсыру - иесінің фотосуретін басқа адамның фотосуретімен толық немесе ішінара ауыстырудан тұратын құжатты қолдан жасау тәсілі.

Айқас жауап алу – сотталушыға, куәға прокурор мен қорғаушы сұрақ қоятын сот талқылауы шеңберінде жауап алу.

Жазбаша қозғалыс дағдысы - қолжазба мәтінін орындау кезінде оқу және жазбаша практика нәтижесінде қалыптасқан қозғалыстың тұрақты жүйесі.

Тілдің және арнайы құрылған шартты белгілер жүйесінің (жазбаша белгілер, жазу)

көмегімен адамның ой-өрісін түсіретін зат-хат.

Тағам сараптамасы - тағамдық өнімдерді, шикізаттарды, жартылай фабрикаттарды олардың сапасы мен нормативтерге сәйкестігі туралы мәселелерді шешу мақсатында зерттейтін сот сараптамасының түрі.

Дактилоскопиялық Пленка - ұнтақпен тозанданған қол іздерін көшіруге арналған ашық немесе қара төсеніші бар жабысқақ екі қабатты лента.

Жер үсті іздері - із қабылдайтын объектінің жер үсті өзгерістері нәтижесінде пайда болатын іздер және ол туралы екі өлшемді түсінік береді. Қабаттану немесе қабаттану іздері болуы мүмкін. См. Наслоение. Қатпарлану

Сараптама үшін материалдарды дайындау - сараптама жүргізу үшін қажетті материалдарды (заттай дәлелдемелерді, үлгілерді, процессуалды құжаттарды) жинау, дайындау және ресімдеу жөніндегі іс жүргізу, тактикалық және техникалық іс-қимылдар жүйесі.

Құжаттарды қолдан жасау - жалған құжаттарды дайындау. Барлық құжатты қолдан жасау толық, ал өзгерістер енгізілген кезде – ішінара деп аталады. Жалған сөз келтіру материалдық (жалған құжатты тиісті емес адамның әзірлеуі) және зияткерлік (уәкілетті адамның сырттан дұрыс құжатты жалған мәліметтер енгізуі) болуы мүмкін.

Тазалау-белгілер мен сөздерді механикалық тәсілмен жою арқылы құжаттың бастапқы мазмұнын өзгерту тәсілі.

Позитив (лат. positivus-оң) - фотосуретте оң сурет, онда жарықтың (қара-ақ фото және киноматериалдар) немесе түстердің (түрлі - түсті материалдар) салыстырмалы бөлінуі олардың түсіру объектісінде бөлінуіне сәйкес келеді.

Фотосуреттегі оң процесс - түсіру объектісінің теріс суретін оңға айналдыру. Фотобумаға немесе позитивті пленкаға контактілі немесе проекциялық мөрді және материалды кейіннен химиялық-фотографиялық өндеуді (көрсету, бекіту, тондау және т.б.) қамтиды. Түсті фотосуретте түсті бұрмалауды жою үшін түзетуші жарық сүзгілері қолданылады.

Іздестіру аспаптары – іздерді және тексерілетін оқиғаға қатысы бар басқа да объектілерді анықтауға арналған аспаптар, жабдықтар.

Полиграф - адам ағзасының әртүрлі функцияларын (тыныс алу, қанайналым, терінің электр өткізгіштігі және басқа реакциялар) бір мезгілде жазуға арналған Көп арналы аспап, сыналушының ауызша тітіркендіргішпен (тесттермен) әсер еткенде эмоциялық жағдайын тіркейтін аспап. Сыналушының тексерілетін қылмыс туралы белгілі бір ақпаратқа ие болу фактісін анықтау үшін, оның ішінде жалған айғақтар беруді диагностикалау үшін пайдаланылады. Соңғы уақытта Ресейдің құқық қорғау органдарының қызметінде полиграфты пайдалану әрекеті қолға алынады.

Портреттік сараптама – фотобейнелер, кино және бейнекадрлар, бас сүйек, өлгеннен кейінгі маскалар, мүсін портреттері, рентген суреттері бойынша тұлғаның ұқсастығын анықтау бойынша криминалистикалық сараптаманың түрі.

Топырақтану сараптамасы - Сот сараптамасының түрі, оның мәні адамның, көліктің, заттардың белгілі бір жерде болу фактісі болып табылады. Зерттеу объектісі Топырақ құрамы болып табылады.

Қолжазба - қолжазбадағы қозғалыс жүйесінің көмегімен жүзеге асырылатын графикалық техниканың жеке динамикалық тұрақты көру-қозғалыс стереотипі.

Қолжазба сараптамасы - криминалистикалық сараптама түрі, оның мәні қолжазба мәтіндерін орындаумен байланысты фактілер болып табылады. Мәтіннің орындаушысын, жазбаның өзгеру фактісін, Орындаушының жынысы мен жасын, ол болған жай-күйін және т. б. анықтау бойынша идентификациялық және диагностикалық міндеттерді шешеді.

Белбеу музыкалық нөмірлер дайындады – баллистике із контакт оқтар шеттерінің құрылған, онымен зақымданған. Металл іздері, майлау, оқ-дәрінің жану өнімдері бар.

Есірткі құралдары мен психотроптық заттардың прекурсорлары - Ресей Федерациясының заңнамасына, Ресей Федерациясының халықаралық шарттарына, оның ішінде 1998 жылғы Есірткі құралдары мен психотроптық заттардың заңсыз айналымына қарсы күрес туралы БҰҰ Конвенциясына сәйкес Ресей Федерациясында бақылауға жататын есірткі құралдары, психотроптық заттар мен олардың прекурсорларының тізбесіне енгізілген есірткі құралдары мен психотроптық заттарды өндіру, дайындау, қайта өңдеу

кезінде жиі пайдаланылатын заттар.

Препарат (есірткі, психотроптық) – құрамында бір немесе бірнеше есірткі немесе психотроптық заттар бар кез келген физикалық күйдегі заттардың қоспасы.

Иістерді іріктеуге арналған құрал (ПОЗ) – одорологияда иістің молекулалары бар ауаны сіңіруге арналған құрал (шприц, резеңке алмұрт).

Тану - құқыққа қарсы әрекет жасау туралы үшінші тұлғаға жасалған мәлімдеме. П. күдіктіден жауап алудың мақсаты болып табылады.

Белгі - объектінің сипатының көрінісі.

Жалпы белгілер - жалпы объектіні сипаттайтын белгілер.

Жеке белгілер - объектінің бөліктерін, бөлшектерін сипаттайтын белгілер.

Көрініс белгілері - адамның сыртқы келбетінің көру арқылы қабылданатын сипаттамалары, оның көмегімен оны сипаттауға болады. Жалпы физикалық, анатомиялық, қозғалыс (функционалдық), ілеспелі және бростық (ерекше) белгілері бар.

Пайда болған белгілер - сараптамалық зерттеулерде объектіге әсер ету нәтижесінде пайда болған белгілер.

Кездейсоқ белгілер - зерттелетін объектінің сапалық сипаттамасын мәні бойынша анықтамайтын және оның қасиеттеріне әсер етпейтін белгілер.

Өзіндік белгілері - сараптамалық зерттеулерде осы объектіге тән белгілер.

Жазбаларды зерттеудің мысалдық әдісі - жазбаның ең маңызды белгілері бойынша жазбаны идентификациялау (А. Бертильон ұсынған). Сенімсіздіктен қазіргі уақытта пайдаланылмайды.

Жеке тұлғаны тексеру - субъектінің сауалнамалық деректерін белгілеу жөніндегі қызмет.

Тергеуді бағдарламалау - тергеудің бастапқы кезеңі үшін тәртіп ретінде тергеушінің іс-қимыл бағдарламаларын (алгоритмдерін) әзірлеу. Қылмыстардың белгілі бір түрін тергеу бойынша қажетті тергеу әрекеттері мен жедел-ізвестіру іс-шараларының типтік тізбесін қамтиды. Әдістемелік нұсқаулықтар, карточкалар, компьютерлік бағдарламалар түрінде іске асырылады.

Хабар – ошарсыз жоғалған адам-өзінің әдеттегі өмір сүру саласынан шыққан, тұрған жері белгісіз, оған қатысты оның өмірі мен денсаулығына қауіп төндіреді деп болжауға болатын адам. Мұндай адамдарға қатысты ізвестіру жарияланады.

Тергеуге қарсы іс – қимыл-істің белгілі бір нәтижесіне мүдделі адамдардың құқыққа қарсы қызметі. П. р. қылмысты сахналау, келуден жалтару, дәлелдемелерді жасыру және жою, куәларға, жәбірленушілерге, тергеушіге заңсыз әсер ету (қорқыту, сатып алу) арқылы көрінеді.

Психотроптық заттар - Ресей Федерациясының заңнамасына, Ресей Федерациясының халықаралық шарттарына, оның ішінде 1971 жылғы Психотроптық заттар туралы Конвенцияға сәйкес Ресей Федерациясында бақылауға жататын есірткі құралдарының, психотроптық заттар мен олардың прекурсорларының тізбесіне енгізілген синтетикалық немесе табиғи текті заттар, препараттар, табиғи материалдар

Бесқалыпты дактилоскопиялық картотека - дактилоскопиялық есептің түрі, онда бір қолдың папиллярлық өрнектерінің іздері бар. Қазіргі уақытта пайдаланылмайды.

Р

Қылмыстарды ашу - қылмыс оқиғасын, оны жасаған адамды, қылмыстық нәтижені, оны жасауға ықпал еткен себептер мен жағдайларды анықтауға бағытталған қызмет. Іс жүргізу ұғымы. р. п. айырмашылығы кримина-листического, ол байланысады іс жүргізу шешімдерін іс бойынша: ұсына отырып, айыптау, тергеудің аяқталуы, істі сотқа және сот үкімі шығарылды. Дәлелдемелердің пайда болуы мен табылу процестерінің заңды сипаты кез келген қылмысты ашуға теориялық принципті мүмкіндік береді. Алайда, дәлелдеудің белгілі бір объективті және субъективті себептеріне байланысты анықталмауы мүмкін немесе олар қылмысты ашу үшін жеткіліксіз болып қалуы мүмкін.

Тергеу (алдын ала тергеу) – кіру барысында қылмыс жасаудың мән-жайларын, оған кінәлі адамдарды және т.б. анықтауға бағытталған іс жүргізу қызметі жүзеге асырылатын анықтау немесе алдын ала тергеу нысанында жүзеге асырылатын қылмыстық процестің сатысы, яғни іс бойынша дәлелдеу мәніне кіретін барлық фактілер мен мән-жайларды

дәлелдеу.

Криминалистикалық тіркеу - қылмыстарды ашу және тергеу үшін қолданылатын белгілі бір объектілердің криминалистикалық есебінің кіші жүйесі. Тіркелетін деректерді өңдеу және беру тәсілі бойынша қолмен, механикалық және автоматтандырылған есептеу жүйелері ажыратылады. Есеп нысаны бойынша – картотекалар, тізімдер, альбомдар, коллекциялар. Есепке алу тәсілі бойынша-алфавиттік, дактилоскопиялық, сыртқы белгілері бойынша, қылмыс жасау тәсілі бойынша, тіркелетін объектілердің сипаттамасы және заттай белгілері бойынша. Есепке алу түрі бойынша жедел-құтқару, жедел-іздікестіру жүйелері мен коллекциялары болып бөлінеді. Қазіргі уақытта автоматтандырылған ақпараттық-іздікестіру жүйелері (АИПС) кеңінен қолданылады. Шартты түрде "криминалистикалық тіркеу" термині кейде криминалистикалық есептің барлық жиынтығын белгілеу үшін қолданылады.

Құжаттың деректемелері - құжаттың болмауы құжатты заңды күшінен айыратын міндетті элементтері мен деректерінің жиынтығы.

Криминалистикалық ұсыныс - техникалық-криминалистикалық құралдарды, дәлелдемелерді жинау, зерттеу және бағалау тәсілдері мен әдістерін қолдану бойынша ғылыми негізделген және тергеу практикасымен тексерілген кеңес.

Қайта құру - бастапқы түрін, жай-күйін немесе қалдық, жазбаша және өзге де көздер бойынша жағдайды материалдық немесе ойша қалпына келтіру (модельдеу). Тергеу экспериментін жүргізу немесе сот сараптамасын жүргізу кезінде жағдайды қалпына келтірудің тактикалық тәсілдерінің бірі.

Реминисценция - уақытша ұмытылғандығы туралы күлкілі, жиі еске алу. Р. құбылыстары қайта жауап алу кезінде ескеріледі.

Репродукциялық түсіру - құжаттарды, сызбаларды және басқа да жазық заттарды арнайы суретке түсіру тәсілі. Құжаттарды сараптау кезінде жиі қолданылады.

Рефлексия (лат.reflexio-артқа жүгіну) - криминалистикада қылмыстық процеске қатысушылардың мінез-құлқын алдын ала болжаудың логикалық-психологиялық негізі болып табылады, іздікестіру іс-шараларының тактикалық тәсілдері мен бағыттарын дұрыс таңдаудың құралы болып табылады.

Ригель-құлыптарды білдіретін құлып бөлшегі, ол құлыптау кезінде есіктің жармасы мен қорабын өзара байланыстырады. Ригелдегі іздер бұзу құралын анықтау және диагностикалау үшін пайдаланылуы мүмкін.

Тактикалық тәуекел - тергеу әрекетін жүргізу немесе тактикалық қабылдауды қолдану кезінде теріс нәтиженің туындау мүмкіндігі. Тактикалық шешімдерді қабылдай отырып, тергеуші тәуекелді барынша азайтуы тиіс.

Рулық белгі (топтық) – белгілі бір санға (түрге немесе топқа) кіретін объектіге тән белгі.

Іздікестіру - анықтау және тергеу органдарының дайындалып жатқан және жасалған қылмыстарды, кінәлі адамдарды, заттарды, заттарды, құндылықтарды және іс үшін маңызы бар басқа да объектілерді табу (анықтау) жөніндегі қызметі.

С

Қолдан жасалған атыс қаруы – бөлшектері мен тетігі тиісті техникалық шарттар мен талаптарды сақтамай жасалған Еркін құрылымдағы қару баллистикада.

Мәлімет беруші тұлға (маман) - қандай да бір білім немесе қызмет саласында арнайы білімі бар тұлға. Тергеушімен қандай да бір арнайы мәселелер бойынша консультациялар беру үшін процессуалды емес нысанда тартылады.

Тергеуді желілік жоспарлау әдісі - әрбір белгіленген іс-шараның реттілігін, уақытын және ұзақтығын ескере отырып, тергеушінің іс-қимыл тізбесін сипаттаудан тұратын жоспарлау техникасының ерекше нысаны. Практикада желілік жоспарды құру күрделілігіне және тексерудің барлық барысын нақты болжаудың объективті мүмкін еместігіне байланысты қолдануды таппады.

Криминалистикалық жүйелеу - криминалистиканың жалпы теориясының бөлімі, әр түрлі криминалистикалық жүйелер мен жіктелімдерді: тұлғаларды, іздерді, құжаттарды, қаруларды, техникалық-криминалистикалық құралдарды, тактикалық тәсілдер мен комбинацияларды және т. б. құрастырады.

Ахуалдық (ахуалдық) сараптама - оның іздері, объектілері және жағдайы бойынша

қылмыс механизмін белгілейтін сараптама түрі. Көбінесе кешенді зерттеулер шеңберінде іске асырылады.

Із – трасологияда) - қылмыс оқиғасымен ұштасқан өзара іс-қимыл нәтижесінде түзілетін тұрақты кеңістіктік шекаралары бар объектінің сыртқы құрылысының морфологиялық ерекшеліктерін көрсету.

Іздік байланыс - трасологияда із пайда болатын із жасаушы және із қабылдайтын объектілердің тікелей жанасуы.

Тергеу жағдайы - қазіргі уақытта қылмыс тергеліп жатқан жағдайлардың жиынтығы. Т. ж. мазмұны ақпараттық, психологиялық, процессуалдық-тактикалық, ұйымдастырушылық-техникалық компоненттерді құрайды. Т. ж. объективті және субъективті факторлардың әсерінен қалыптасады. Бастапқы, аралық және қорытынды с. С., типтік және ерекше, қарапайым және күрделі, қолайлы және қолайсыз, тактикалық тәуекел жағдайлары, қақтығыс және т. б. с. ажыратылады. - динамикалық жүйе ақпараттық модель болып табылады, процессуалдық, тактикалық және басқарушылық шешімдерді қабылдау кезінде ескерілуі тиіс. Т. ж. туралы ілімнің криминалистикалық тактика мен қылмыстарды тергеу әдістемесін әзірлеу үшін маңызы бар.

Тергеу әрекеттері - іс бойынша сот дәлелдемелерін анықтау, тіркеу, алып қою, зерттеу және бағалау жөніндегі қылмыстарды тергеу жүргізетін адамның қылмыстық іс жүргізу заңында көзделген іс-әрекеттері.

Тергеу қулығы (психологиялық қабылдау) – "тактикалық қабылдау" ұғымын түсіндіру. Мұндай тәсілдердің қатарына көбінесе "кенеттен факторды пайдалану", "жанама жауап алу", жауап алынып отырған адамнан тергеушінің хабардар болуы туралы шектен тыс түсінік жасау" және т. б. жатады.

Тергеу чемоданы (портфель) – оқиға болған жерде қарау кезінде және өзге де тергеу әрекеттерін жүргізу кезінде дәлелдемелерді анықтауға, алуға және алдын ала зерттеуге арналған техникалық-криминалистикалық құралдардың жиынтығы. С. ч. бөлімдерден тұрады: іздермен жұмыс істеу үшін, фотографиялық, техникалық құралдар және құжаттық құралдар.

Жаншылған іздер - із түзуші Деформацияланатын із қабылдайтын объектіге әсер еткенде пайда болатын көлемді іздер.

Күрес іздері - жағдай, қылмыскер мен құрбанның арасындағы күресті куәландыратын көрінетін іздердің жиынтығы. С. б. күрестің қарқындылығы мен барысы, қолданылған қару-жарақ пен қылмыстың себептері туралы дәлелдеуі мүмкін. С. б. қылмыскер мен жәбірленушінің денесі мен киімінде де болуы мүмкін.

Іздердің іздері - із жасаушы объектімен жанасу (жанасу) орнында із түзуші объектінің нысанын қайталайтын іздер. Заттың бөлшектерін тасымалдау кезінде пайда болады, беттік іздерге жатады.

Сырғу іздері- із түзуші және одан аз қатты із қабылдайтын объектінің астында қозғалу кезінде пайда болатын іздер.

Қылмыс іздері - оқиға нәтижесінде пайда болған жағдайдың кез келген материалдық өзгерістері. Бұл іздер қылмысқа қатысушылар мен куәгерлердің санасындағы оқиғалар ретінде көрсетілуі мүмкін.

Сөздік портрет - габитоскопияда-іздіктері және сәйкестендіру мақсатында адамның сыртқы келбетін белгілі бір белгілері бойынша сипаттаудың арнайы жүйесі.

Шаю - органикалық еріткіштермен мәтін штрихының бояғыштарын жуу арқылы құжатты қолдан жасау тәсілі.

Қоса атқару – сараптамада екі объектіні тікелей байланыс кезінде олардың белгілерін салыстыру арқылы зерттеудің техникалық қабылдауы. Трасологиялық, баллистикалық, портреттік сараптамаларды жүргізу кезінде жиі қолданылады.

Қылмыстарды жасыру - адамдардың іздерді ауырлату, жою, жасыру немесе бұрмалау жолымен тергеуге кедергі келтіруге бағытталған қызметі.

Салыстыру - сараптауда екі объектіні бір көру өрісінде салыстыру арқылы зерттеудің техникалық қабылдауы.

Құрамдас (синтетикалық) портрет - куәгерлердің көрсеткіштері бойынша жасалған іздеудегі адамның бейнесі (моторобот).

Дәлелдемелерді жинауға және зерттеуге жәрдем көрсету мақсатында тергеу

әрекеттерін жүргізуге қатысу үшін тергеуші тартатын мәліметтеуші маман.

Қылмыс тәсілі - қылмысты дайындауды, жасауды және жасыруды қамтитын қылмыс тетігінің элементі.

Статикалық із - егер байланыс кезінде із жасаушы және із қабылдайтын объектілер салыстырмалы тыныштық жағдайында (статика) болған жағдайда пайда болатын із. Бұл ретте із түзуші объектінің сыртқы белгілерінің нысаны мен орналасуы адекватты (айналы болса да) ізде жаңғыртылады. С. С. түріне тербелу іздері жатады.

Стереоскопиялық фототүсірілім - көлемдік әсерін жасауға мүмкіндік беретін объективтердің стереопарасын пайдалана отырып түсіру тәсілі.

Сот тергеуі - қылмыстық істі сотта талқылаудың бір бөлігі, оның барысында дәлелдемелерді зерттеуді сот сотталушының, жәбірленушінің, азаматтық талапкердің және азаматтық жауапкердің қатысуымен жүргізеді.

Сот сараптамасы - анықтау органының, тергеушінің, соттың тапсырмасы бойынша тиісті мамандардың әр түрлі объектілерді зерттеу жүргізуіне және осы зерттеулердің нәтижелері туралы қорытынды беруге кедергі келтіретін іс жүргізу әрекеті болып табылады.

Сот – сараптама мекемелері-құқық қорғау органдары мен соттарға арналған сот сараптамаларын жүргізу жөніндегі ұйымдар. Ресей Федерациясында с. э. у. Әділет министрлігінің, Ішкі істер министрлігінің, Денсаулық сақтау министрлігінің және т. б. жүйесінде тұрады. сот сараптамасының ғылыми-зерттеу институттарын, сот сараптамасының федералдық және өңірлік орталықтарын, әділет органдарының сот сараптамаларының зертханаларын, криминалистикалық-сараптау орталығын, басқармалар, бөлімдер және т. б. қамтиды. ішкі істер органдарының криминалистикалық-сараптау қызметінің бөлімшелері, Сот-медициналық сараптама бюросы және т. б.

Схема-шахмат - бірнеше айыпталушы бар күрделі көп эпизодтық істер бойынша тергеуді жоспарлаудың көмекші тәсілі. Эпизодтар мен айыпталушыларға ақпаратты топтастыруға мүмкіндік береді, айыпталушының байланыстары туралы көрнекі түсінік береді. Айыпталушы ретінде тарту туралы қаулы мен айыптау қорытындысын жасау кезінде тергеушінің талдау жұмысын жеңілдетеді.

Ұқсастық - салыстырмалы объектілердің ұқсастығы, бірақ белгілердің қажетті жиынтығының жоқтығына байланысты ұқсастықтан ерекшеленетін.

"Шындық сарысуы" - бас миын тежейтін орталықтарды босаңсытатын есірткі, оны енгізгеннен кейін адам өз сөздері мен әрекеттерінде есеп беруді тоқтатады. Мұндай жауап алу құралдарын пайдалану сотталған.

Т

Криминалистикалық Тактика - криминалистика бөлімі, оның ішінде ғылыми ережелер мен алдын ала және сот тергеуін ұйымдастыру және жоспарлау, оны жүзеге асыратын адамдардың жүріс-тұрысын анықтау, дәлелдемелерді жинау мен зерттеуге, қылмыс жасауға ықпал еткен жағдайларды анықтауға бағытталған жекелеген тергеу және сот әрекеттерін жүргізу тәсілдері жүйесі бар.

Тактикалық комбинация - бірыңғай оймен және нақты тергеу жағдайларымен біріктірілген тактикалық тәсілдердің немесе тергеу әрекеттерінің белгілі бір үйлесімі. Тактикалық тәсілдер мен тергеу әрекеттерінің үйлесімділігіне, қойылған мақсаттарға байланысты: қарапайым және күрделі; өтпелі және жергілікті; бір аттас және әртүрлі аттас; рефлексивті, қамтамасыз ететін және бақылау.

Тактикалық қабылдау – алдын ала және сот тергеуін ұйымдастыру мен жоспарлауды, жекелеген ұйымдық-техникалық іс-шараларды, тергеу және сот әрекеттерін дайындау мен өткізуді қабылдау.

Тактикалық әсер - тергеушінің сол немесе басқа объектіге (тергеу жағдайына) тактикалық тәсілдердің көмегімен заңды әсері.

Тактикалық шешім - тергеу жағдайына тактикалық әсер етудің мақсатын, құралдарын және әдістерін таңдау. Орындау негізділігі мен шынайылығының талаптарына жауап беруі тиіс.

Татуировкасы – суреттің денесіне бояғыш заттарды шаншу және сүрту. Т. криминалистикалық тіркеу мақсатында, жеке басын сәйкестендіру, адамдарды іздестіру, айыпталушының (күдіктінің) жеке басын зерделеу кезінде қолданылады.

Жазу кезіндегі қозғалыс қарқыны - қолжазбаның орындалу жылдамдығын көрсететін жазу белгісі (әдеттегі, жылдамдатылған, баяу, біркелкі емес).

Криминалистикалық Техника - ғылыми ережелер мен олардың негізінде әзірленетін техникалық құралдар, дәлелдерді жинау, зерттеу және пайдалану немесе қылмыстарды ашу, тергеу және алдын алу шараларын қолдануға арналған әдістер мен әдістемелер жүйесін қамтитын криминалистика бөлімі.

Техникалық - криминалистикалық құрал-дәлелдемелерді жинау және зерттеу үшін пайдаланылатын құрылғы, құрал немесе материал.

Сыртқы типтері мен элементтері - габитоскопияда әр түрлі бет типтері мен олардың элементтерінің түрлі бейнелерінің каталогы. Көріністі сипаттау және куәгерлердің көрсеткіштері бойынша композициялық портреттерді жасау кезінде пайдаланылады.

Папиллярлы өрнектердің түрлері - дактилоскопияда суреттің құрылысына байланысты қол саусақтарының шеткі фалангаларындағы папиллярлы өрнектердің жіктелуі (доғалы, бұралған және ілмекті).

Ұқсастығы – ұқсастығы) - жалпы (рулық) және жеке (жеке) белгілердің жиынтығы бойынша екі объектінің теңдігі.

Жұқа сызықтар - дактилоскопияда папиллярлы сызықтардың арасындағы бороздтардың түбінде шығыңқы.

Өңдеу – химиялық реактив арқылы мәтінді түссіздендіру арқылы құжатты қолдан жасау тәсілі, сондай-ақ зерттеу тәсілі (мысалы,., сынған нөмірлер).

Транскрипция - қолжазбада қол қою элементтерін орындаудың белгілі бір реттілігі. Әріпті, штрихты және аралас қол қою түрлері бар.

Көлік құралы (сот автотехникасында) – механикалық т. с., онда тартқыш күші қозғалтқыш (автомобиль, мотоцикл және т.б.) есебінен құрылады.

Трасология (фр. trace-із)-іздердің пайда болу заңдылықтарын зерттейтін және іздер-бейнелерді жинау және орындау құралдары мен әдістерін әзірлейтін криминалистикалық техника саласы.

У

Оқтың сойыс әрекеті – баллистикада снарядтың(оқтың) адамға зақым келтіру қабілеті.

Түйіндер мен ілмектер - кейбір қылмыстар (кісі өлтіру, тонау, қарақшылық) туралы істер бойынша объектілерді (жіптер, сымдар және т.б.) байланыстырудың реті. Кәсіби және кәсіби емес түйіндер мен ілмектер бар. Болжамдарды жеткізу және ұсыну процесінің маңызы бар.

Тораптық фототүсірілім - аса маңызды учаскелерді, объектілерді, қылмыстық іс-әрекеттің іздерін түсіру үшін қолданылады. Мағлұмат шолу қашықтығынан аз қашықтықта жүзеге асырылады.

Тану - адамның бұрын бақыланатын объектіні тануы.

"Уистити" – сувальд құлыптарын жоюға арналған ұры құралы. Мүйіз кілтінің шетінің сыртынан ұстап алу үшін ұштары ұзартылған қысқыштар болып табылады.

Айғақтары - адамның жасалған қылмысқа қатыстылығын растайтын жанама дәлелдер. Нұсқаларды ұсыну үшін пайдаланылады және басқа дәлелдемелермен бірге бағаланады.

Ультракүлгін жарық шам – УФО) - ультракүлгін сәулелерді шығаруға арналған аспап. Ол түрлі заттар мен іздерді іздеу және саралау үшін қолданылады. Қазақстан Республикасы Люминесцентті зерттеу әдісі.

Әмбебап қоспалар - дактилоскопияда тері іздерін анықтауға арналған ұнтақтардың күрделі құрамы.

Бірегей патрон - оқ, гильза, оқ-дәрі заряды және капсуль қосылған баллистикадағы патрон.

Орнату - психологияда адамның ішкі жағдайын белгілі бір түрде қабылдау, бағалау және әр түрлі жағдайларда әрекет ету. Тергеу жағдайын диагностикалау, тергеу әрекеттерін жүргізу тактикасын сайлау және тергеуге қатысушы тұлғалармен психологиялық байланыс орнату үшін маңызы бар.

Шығу көзін анықтау - сараптамалық зерттеулерде объектілерді дайындау, сақтау және пайдаланудың орнын, уақытын және басқа да жағдайларын анықтау. Түрі у.және.п. п. п. - зерттелетін объектінің шығу тегінің жалпы көзін белгілеу.

Бір бөлігі бойынша бүтіндігін анықтау-қылмыс оқиғасына байланысты бөлінген (қираған) объектіні сәйкестендіру тәсілі.

Тұрақты белгі - ұзақ уақыт бойы объектіге тән белгі. У. п. сәйкестендіру кезеңінің ұзақтығын анықтайды.

Криминалистикалық есепке алу - қылмыстың алдын алу, ашу және тергеу үшін қажетті мәліметтерді тіркеу, жинақтау, жүйелеу және пайдаланудан тұратын қылмысқа қарсы күрес құралы.

Ф

Уақыт факторы-субъектінің өзінің қылмыстық іс-әрекетінде және тергеушінің қылмысты ашу жұмысында ескеретін фактілерге, оқиғаларға, процестер мен құбылыстарға уақыттың әсері.

Нақты деректер – істі дұрыс шешу үшін маңызы бар нақты, нақты оқиғалар, оқиғалар, құбылыстар мен заттар туралы кез келген мәліметтер.

Фальсификация (лат. falsificare – қолдан жасау) - 1) бірдеңені қолдан жасау, бұрмалау, шынайы жалған, жалған нәрселерді ауыстыру; 2) сыртқы түрін сақтай отырып, өткізу заттарының сапасын пайдакүнемдік мақсатта нашарлау жағына өзгерту; 3) қолдан жасау, қолдан жасау, осы үшін берілетін зат.

Физиогномика (грекше. physiognomike) - адамның сыртқы келбеті мен тұлғаның психологиялық түрі арасындағы байланыс туралы расталмаған ғылыми теория. Ф ережелері. туған қылмыскер туралы ілімде көрініс тапты.

Дәлелдемелерді тіркеу - іс жүргізу әрекеттері жүйесінде, іс үшін маңызы бар нақты деректер мен олардың көздерін түсірудің тактикалық және техникалық тәсілдері қамтылған дәлелдемелерді жинау кезеңі. Ауызша (ауызша), графикалық, пәндік, көрнекі-бейнелі ф түрлерін ажыратады.д. Техникалық д. хаттамалау, суретке түсіру, бейне және дыбыс жазу, жоспарлар, схемалар, суреттер, сызбалар жасау, заттарды заттай алу, соқырларды, бедерлер мен макеттерді жасау болып табылады.

Филер (фр. fileur) - сыртқы бақылауды жүргізетін "шпик".

Флексорные желісі – дактилоскопия ірі қыртыстарды ауырпалы қолды облысы межфаланговых сочленений саусақ және сгибов жет.

"Фомка" - есіктерді және басқа да кедергілерді бұзуға арналған күрек түріндегі қысқа сынық түріндегі ұршық құралы.

Фоноскопиялық (вокалографиялық) сараптама – ауызша сөйлеуді дауыс бойынша сәйкестендіру және диагностикалау, сондай-ақ аппаратураны анықтау және магниттік тасымалдағыштағы жазбаны монтаждау фактісі мақсатында магнитофондық жазбаларды зерттейтін криминалистикалық сараптаманың түрі.

Дактилоскопиялық Формула – кодталған (цифрмен көрсетілген) екі қарапайым бөлшек түрінде ұсынылған саусақтардың папиллярлық өрнегінің жалпы сипаттамасы. Негізгі және қосымша бөліктерден тұрады. Д. ф. негізгі бөлігінің алымы шартты сандық белгілерді қосу жолымен жұп саусақтардың реті бойынша осы сандар санына бірлік қосу арқылы, бөлгіш - тақ саусақтардың сандық белгілерін қосу жолымен, сондай-ақ Бірлік қосу арқылы алады. Бұл ретте бұйра папиллярлы өрнектері бар саусақтар ғана ескеріледі. Қосымша бөлім Д.ф. әрбір он саусақтың өрнегін бөлек белгілейді және алымда бес саннан және бөлгіште бес саннан тұрады.

Жауап алу қарқынын жылдамдату - балдың берілетін сұрақтардың интервалдарын қысқартудан тұратын, сол арқылы жалған айғақтар беруге және беруге уақытты қиындататын жауап алудың тактикалық қабылдауы.

Фотография криминалистикалық - фотографиялық құралдарды, дәлелдемелерді анықтау, тіркеу, зерттеу және көрсету әдістері мен тәсілдерін әзірлейтін криминалистика саласы.

Фоторобот - фотокомпозициялық портреттерді дайындауға арналған аспап. Қазақстан Республикасы Құрамдас (синтетикалық) портрет.

Фототехникалық сараптама – фотосуреттерді (кинофильмдерді) зерттейтін

криминалистикалық сараптама түрі, оларды дайындаудың техникалық құралдары және фотокиноматериалдар.

Френология (грек. рhгеп-душа) - бас сүйегінің пішіні, өлшемі мен ерекшеліктері бойынша адамның психикалық ерекшеліктері мен сипаты туралы айтуға болатын теория.

Криминалистика қызметі-қылмыспен күресті ғылыми қамтамасыз ету мақсатында криминалистика шешетін жалпы міндеттер. Әдістемелік, түсіндірме, синтездеу және алдын ала функцияларды бөледі.

Адамның функционалдық белгілері - адамның өмір сүру процесінде, оның қозғалыс және физиологиялық функцияларын сипаттай отырып (жестикауляция, мимика және т.б.) көрінеді.

Х, Ц, Ч, Ш, Щ

Хроматография - сараптауда күрделі заттарды (коспаларды) бөлу мен талдаудың физика-химиялық әдісі.

Түс бөлу- сараптама объектілерінің түс реңктерінің айырмашылықтарын анықтаудың және күшейтудің фотографиялық әдісі. Фотоматериалдар мен жарық сүзгілердің қасиеттерін пайдалануға негізделген.

Жеке криминалистикалық теориялар - криминалистиканың жеке жақтарын (элементтерін) зерттейтін криминалистиканың жалпы теориясының ілімдері. Сонымен қатар криминалистикалық идентификация теориясы, криминалистикалық нұсқа туралы ілім, қылмыс жасау механизмі мен тәсілдері туралы ілім, криминалистикалық тіркеу туралы ілім, тактикалық комбинациялар теориясы, уақытша қатынастар теориясы, криминалистикалық болжау теориясы және т. б. жатады.

Тергеу чемоданы - қарау және өзге де тергеу әрекеттерін жүргізу кезінде дәлелдемелермен жұмыс істеуге арналған техникалық-криминалистикалық және өзге де құралдардың (аспаптардың, материалдардың, құралдардың, құрылғылардың) жиынтығы. Стандартты с. С. әдетте төрт бөлімнен тұрады: фотографиялық, жоспар құру бөлімі, іздермен жұмыс бөлімі, қосалқы техникалық құралдар бөлімі.

Штанцмарка - атылатын қарудың ауалы кесіндісінің баллистикасында терімен немесе киіммен атқан кезде пайда болатын.

Э, Ю, Я

Эджескопия - папиллярлы сызықтардың шеттерінің ерекшеліктерін сәйкестендіру мақсатында пайдалану мүмкіндігін зерттейтін дактилоскопия бөлімі.

Экологиялық сараптамалар - табиғат қорғау заңнамасын бұзу туралы істер бойынша сараптамалар класы.

Экономикалық сараптамалар - субъектілердің экономикалық қызметін зерттейтін сараптамалар класы. Сот-бухгалтерлік, қаржы-экономикалық, экономикалық-технологиялық, жоспарлы-экономикалық, баға белгілеу сараптамасы кеңінен таралған.

Эксгумация (лат. - қылмыстық істі тергеу барысында қарау немесе сот-медициналық зерттеу (алғашқы, қайталап) мақсатында мәйітті жерден (қабірден) алу.

Тергеу эксперименті - тергеу болжамдарын тексеру, іс үшін маңызы бар деректерді тексеру және нақтылау, жаңа дәлелдемелер алу мақсатында белгілі бір оқиғаның жағдайын және өзге де мән-жайларын жаңғыртудан және қажетті тәжірибелік іс-әрекеттерді жасаудан тұратын іс жүргізу әрекеті.

Сараптамалық Эксперимент - фактілер, құбылыстар арасындағы нақты фактіні және себеп байланысын анықтау, із түзілу механизмін анықтау, салыстырмалы зерттеу үшін үлгілер алу, зерттелетін объектілердің ақауларын сараптау кезінде есепке алуға жататын анықтау, іздің қасиеттерін зерттеу, қылмыс жасауға ықпал еткен техникалық сипаттағы себептер мен жағдайларды анықтау мақсатында тәжірибе жүргізуден тұратын сараптамалық зерттеудің факультативтік сатысы.

Криминалистикалық сараптамалар - ғылыми негізі жеке криминалистикалық теориялар мен криминалистикалық техниканың бөлімі болып табылатын Сот сараптамасының класы. Сараптамалық зерттеу объектілерін есепке ала отырып, оларға: құжаттардың қолжазба, авторатану, сот-техникалық сараптамасы, фототехникалық, баллистикалық, портреттік, фоноскопиялық, материалдардың, заттар мен бұйымдардың

сараптамасы (КЭМВИ), трасологиялық, дактилоскопиялық және т. б. жатады.

Экспертология - сот сараптамаларын қалыптастыру мен дамытудың заңдылықтары мен әдіснамасы, базалық (бас) ғылымдардан әкелінген және салыстырмалы сот сарапшылығы арқылы сот сараптамасының міндеттерін шешудің ғылыми тәсілдері, құралдары мен әдістемелерінің жүйесіне өзгертін арнайы таным негізінде жүзеге асырылатын олардың объектілерін зерттеу заңдылықтары туралы ғылым.

Электрондық-оптикалық түрлендіргіш – ЭОП) - көрінбейтін инфрақызыл сәулелерді көрінетін бейнеге түрлендіруге арналған аспап. Құжаттарды сараптау зерттеулерінде, ату іздері және т. б. қолданылады.

Тергеу кезендері - тергеу процесі бөліктерінің шартты айырмашылығы, олардың барысында белгілі бір міндеттер шешіледі. Қылмыстарды тергеудің жеке әдістемелерін әзірлеу кезінде ескеріледі. Алдын ала, бастапқы, кейінгі және қорытынды кезендерді ажырату қабылданған.

Кінәсін мойындап келу - қылмыс жасаған адамның өзі туралы анықтау, тергеу органдарына, прокуратураға, сотқа өзін сот төрелігінің қолына беру ниетімен өз еркімен жеке жүгінуі (келуі).

Криминалистика тілі - криминалистика ұғымдарының категориялары, анықтамалары, терминдері, белгілері көрсетілген жалпы және жеке ұғымдардың жүйесі. Криминалистика тілі үшін, кез келген басқа ғылым сияқты, айқындамалардың қатандығы мен жүйеленуі, біріздендіру, қолданылатын терминдердің шеңберін кеңейту мен жаңарту, олардың дифференциациясы мен нақтылануы тән.